

В.І.Журавська
м. Житомир

**ДИСКРИМІНАТИВНИЙ ВПЛИВ ЯК КОНФЛІКТ
СТЕРЕОТИПУ І СОЦІАЛЬНОЇ РОЛІ**

Будь-яка особистість не існує поза соціумом, вона обов'язково є членом певної соціальної групи, соціальної спільності, тобто кожна особистість має своє, чітко визначене місце в суспільстві. Соціальний статус особистості — це певне місце людини в суспільній ієрархії, яке обумовлене його походженням, професією, віком, статтю, сімейним

станом. Кожна людина має не один соціальний статус, оскільки включена не в один соціальний зв'язок і здійснює різні соціальні функції або ролі. Соціальна роль відображає динамічний аспект соціального статусу. Статус завжди пов'язаний з деякою очікуваною поведінкою, яка визначається культурою суспільства. Саме цю очікувану поведінку, пов'язану із статусом називають соціальною роллю [1: с. 20]. Але частіше соціальною роллю називають не саму очікувану поведінку, а форми (або сукупність зразків) очікуваної поведінки.

Головна різниця між статусом і роллю полягає в тому, що людина статус займає (або має), а роль – виконує. Відповідно до зазначеного, іноді кажуть, що соціальна роль – це сукупність очікувань щодо поведінки людей стосовно певного соціального статусу, або сукупність норм такої поведінки. Тобто, у найбільш поширеному розумінні роль – це не сама поведінка, а тільки, так би мовити, безавторський “проект” поведінки, соціально очікувана “схема” поведінки. Процес стереотипізації (породження стереотипів) є частиною процесу категоризації. При цьому використання стереотипу виглядає як підведення об'єкта під узагальнююче поняття, яким є стереотип. Будучи одним із різновидів життєвих понять, стереотип, як правило, характеризується тим, що має неадекватну міру узагальненості істотних ознак об'єкта, їхній неповний чи надлишковий набір.

Таким чином, відповідність базових характеристик стереотипу до певної соціальної ролі оцінюється позитивно, як норма, а невідповідність традиційного уявлення до соціальної реалізації викликає дисонанс та сприймається як порушення норми. Покарання порушень такого роду,

відповідно, може актуалізуватися у вигляді упередженого ставлення та дискримінативної діяльності.

На думку Г. Олпорта упередженість виникає внаслідок негативного ставлення до групи, тобто її негативного оцінювання. Але, якщо у структурі дискримінативного впливу може бути присутнім як позитивне так і негативне ставлення, то оцінний компонент стереотипного уявлення, взятий окремо, не може функціонувати у якості механізму дискримінації [2].

Відповідно до такого підходу природу дискримінації слід шукати у взаємодії стереотипів та соціальних ролей. За таких обставин слід зазначити, що упередженість як основна ознака дискримінативної діяльності породжується неузгодженістю між комплексом якостей, що приписуються групі (тобто стереотипом), та функціональними характеристиками (які визначаються суспільством як істотні та необхідні) соціальних ролей.

Отже, оскільки дискримінативний вплив завжди реалізується у конкретному контексті відповідності соціальних ролей, негативно марковані стереотипи не мають обов'язкового безпосереднього зв'язку з механізмом дискримінації. Це означає, що для кожної соціальної ролі у конкретній ситуації висуваються вимоги, що можуть співвідноситися як з позитивними так і з негативними атрибутами стереотипу. Різні соціальні групи мають свої власні системи цінностей, що зумовлюють ставлення та поведінку членів групи. Відповідно, чим більше різняться групи за системою цінностей та апперцептивною базою, тим вищою є вірогідність появи упередженості і навпаки. Тобто, якщо конкретна соціальна роль вимагає, скажімо, риси характеру, що загалом (у абстрактному розгляді) вважаються

негативними, то стереотипи з домінуючими позитивними ознаками, особливо такими, що вступають в опозицію до зазначених позитивних атрибутів, будуть підставою для негативної оцінки цієї позитивної ознаки у даному контексті. Таким чином, дисонанс ознаки стереотипу з ознакою соціальної ролі у конкретному контексті здатний формувати підґрунтя для упередженості та проявлятися у вигляді дискримінативного акту.

Ступінь упередженості та, відповідно, сила зворотної реакції на дискримінацію визначається ступенем (не)відповідності стереотипу соціальній ролі. Внаслідок цього можна диференціювати відсутність упередження, його слабку, помірну та сильну ступені. Тобто, якщо атрибути стереотипу повністю відповідають вимогам соціальної ролі, можна прогнозувати потенційну відсутність упередження та будь-якої дискримінативної діяльності. У випадку часткової та значної невідповідності атрибутів стереотипу вимогам соціальної ролі виникає можливість слабого та помірного ступеня упередження відповідно. Сильний ступінь упередження та дискримінативного впливу спостерігається за умов максимально повної невідповідності ознак стереотипу до вимог соціальної ролі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В.П., Горлач Н.И. Социология: наука об обществе. Харьков – 1996. – 686 с.
2. Allport, G. W. (1954/1979). The nature of prejudice. Cambridge, MA: Perseus Books – 576с.